

DOI 10.31558/2519-2949.2018.4.7

УДК 321.01:316.36

Осін В. В., Університет митної справи та фінансів (Дніпро)

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІТОЛОГІЯ В ПЕРІОД ФЕМІНІЗАЦІЇ:
БОРОТЬБА «ЗА» ТА «ПРОТИ» ПАТРІАРХАТНОЇ ЕПІСТЕМИ**

Стаття присвячена гендерному виміру політичної науки в сучасній Україні. Емпірична база роботи складається з 1687 оголошень про захист кандидатських та докторських робіт з політичних наук, а також 35 інтерв'ю професорів та доцентів Харкова, Львова та Сімферополя.

На прикладі здобувачів/ок з Академії виявлена фемінізація сучасної української політології на кандидатському та її маскулінізація на докторському рівнях. Увага до здобувачів/ок з-за меж Академії засвідчує маскулінізацію на обох рівнях науки. Причина одночасної фемінізації «системи освіти/науки» та/або маскулінізації «поза системою освіти/науки» полягає в тому, що гендер відображає загальну структуру влади в суспільстві. Здобувачі та здобувачки з-за меж Академії, від міністрів до прокурорів, привносять до неї владні та майнові ієрархії, більш притаманні іншим сферам суспільно-політичного життя в Україні. Внаслідок патріархату останнього підвищується кількість здобувачів та знижується – здобувачок. Такий трансфер передбачає комерціалізацію «легітимних» академічних стосунків та ствердження нової гібридної системи наукової гендерної селекції.

В другій частині статті на основі автобіографічних наративів професорів та доцентів трьох політологічних спільнот України реконструюється домінуючий гендерний режим в професії та його сприйняття з боку політологів та політологинь. Виокремлюються два основні індикатори гендерної (не)рівності в професії: 1) поширеність діаметрально протилежних думок з приводу дискримінації та 2) схильність до прямого перекручування (об'єктивних) фактів. Обґрунтовується гіпотеза, згідно з якою фемінізація української політології не супроводжується деконструкцією патріархатної епістемі. Зокрема, усвідомлення політологинями власної цінності формулюється в категоріях гендерних стереотипів і оцінюється з погляду встановлення гегемонії через освоєння гендерних ролей, що традиційно вважалися «чоловічими».

Ключові слова: гендер, політична наука, патріархатна епістема, фемінізація

Визначальні події 2013–2018 рр. (ЄвроМайдан, анексія Криму та війна на Донбасі) несподівано загострили раніше надійно приховані суперечності всередині української Академії. Одним з наслідків цих процесів є публічне усвідомлення того, що не становило жодної таємниці для самих вчених: академічні дисципліни в Україні аж ніяк не є, за класичним визначенням Річарда Уайтлі, «системами праці, що зорганізуються та контролюються завдяки репутації» [11, р. 25–32]. Тепер очевидним є домінування серед вітчизняних (та, як показують статті Андрія Заярнюка [11] та Фабіо Белафатті [2], навіть серед закордонних) науковців політичних уподобань, етнічних та регіональних ідентичностей, орієнталістських припущень, а не компетентності та поінформованості [6; 10]. Така поляризація (ідеологічна, аксіологічна, національна...) і розкол всередині Академії загрожує (консолідованій) демократії в Україні – насамперед через неможливість отримання кваліфікованої експертизи. Водночас це обумовлює необхідність обговорення проблем наукових спільнот, відповідальних – в ідеалі – за вироблення нових ідей та публічних політик, а також дає надію на оптимізацію процесів формування наукового знання. Дослідження принципів функціонування різноманітних академічних товариств в Україні, оприлюднення своєрідних таємних сторінок дисциплінарної історії, виявлення та розв'язання конфліктів, а не їхнє ігнорування та/або замовчування – усе це сприятиме кращому розумінню українського суспільства та перетворить українську Академію на платформу національного примирення. Саме ці міркування обумовлюють **актуальність** моєї роботи.

Мета даної розвідки полягає у дослідженні гендерного виміру політичної науки в Україні, який зазвичай відображає загальну структуру влади в суспільстві. Це дозволить – разом із іншими роботами по історії та сьогоденню професії – створити диференційований та об'ємний образ політології, що є значимою частиною української Академії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коли (радикальна) критична рефлексія править за ознаку дисциплінарної зрілості, українську політологію слід визнати цілковито розвиненою наукою. Мало якій із соціальних наук останнім часом так щастило з нищівною критикою в публічному просторі, як політичній науці. Статті Олександра Старіша [18], Сергія Куделі [15], Юрія Мацієвського [16] та Оксани Шевель [9] створили всеосяжний і нерадісний образ політології. Професію надмірно вкорінено і в політизованому теперішньому, і в минулому, що ідеологічно обмежує; її актори ментально та інструментально не здатні на прорив та інновації, через що немає сенсу говорити про повноцінну академічну спільноту. Проте одну тему дослідники, здається, старанно оминають: гендер був та залишається найменш дослідженим аспектом політологічного життя в Україні. В цьому контексті можна лише згадати лише спостереження Олександра Старіша про те, що жінки в політології характеризуються трохи меншим середнім віком і набагато більшою очікуваною тривалістю життя, ніж чоловіки. З огляду на це робиться висновок: «українську науку – і то не тільки політичну – розвиватиме, мабуть, українська жінка» [18, с. 29].

Очевидний дефіцит гендерно орієнтованих робіт з дисциплінарної історії парадоксальним чином уживається з потенційною безліччю способів відображення, відтворення та підтримання гендерної стратифікації в українській Академії. Зокрема, Мері Фокс, відштовхуючись від розуміння науки як «фундаментально ієрархічного інституту», тісно пов'язаного «з центральними соціальними інститутами, зокрема, освітою та державою», перераховує деякі релевантні індикатори. Від рекрутування на статусні позиції, престижні спеціальності та вищі навчальні заклади переважно чоловіків до поширення «авторитетного знання» біології та медицини, сконструйованого здебільшого чоловіками [4, р. 452].

Моя стратегія передбачає увагу до співвідношення здобувачів та здобувачок кандидатських та докторських ступенів з політичних наук в Україні, а також автобіографічних нарративів безпосередніх творців дисципліни з приводу гендерного складу професорсько-викладацького складу в професії. Емпірична база роботи складається з двох типів джерел: з одного боку, мовиться про «Науковий світ», «Атестаційний вісник», «Бюлетень ВАК» та «Освіта України», де публікують оголошення про майбутні захисти дисертацій та зазначають місце роботи здобувачів і здобувачок. Вибірка становить 1687 робіт, що були захищені у період з січня 1999 по жовтень 2016 рр. З іншого боку, я спираюсь на низку інтерв'ю професорів та доцентів політологічних спільнот Харкова, Львова та Сімферополя, що їх у 2012–2013 роках здійснили Сергій Шуляк і автор цієї статті.

Таблиця 1 показує розподіл двох груп здобувачів/ок («система освіти/науки», «поза системою освіти/науки», що розпадається зі свого боку на «працюють» та «(тимчасово) не працюють») з політичних наук та рангу академічного ступеню (кандидат, доктор наук).

Таблиця 1

**Політична наука, гендер та ступінь в Україні, 1999–2016 рр.,
% та кількість**

Науковий ступінь	Стать	Система освіти/науки	Поза системою освіти/науки		Всього, %	Всього, кількість
			Працюють	(Тимчасово) не працюють		
кандидат наук	Ч	29,37	15,64	2,45	47,45	698
	Ж	41,54	7,41	3,60	52,55	773
	Всього	70,90	23,05	6,05	100,00	1471
доктор наук	Ч	55,56	8,33	0,46	64,35	139
	Ж	34,72	0,46	0,46	35,65	77
	Всього	90,28	8,80	0,93	100,00	216

Увага до гендерного виміру отримувачів академічних дипломів засвідчує як фемінізацію політичної науки, так і вплив на неї рівня науки (кандидатський або докторський). Так, залежно від рангу наукового ступеня суттєво змінюється гендерний склад здобувачів та здобувачок, а також їхнє місце роботи. В цілому, українська політологія здається фемінізованою на кандидатському та маскулінізованому на докторському рівнях*. Проте це не стосується здобувачів/ок з-за меж Академії, де спостерігається маскулінізація на обох рівнях науки. Причини одночасної фемінізації «системи

освіти/науки» та/або маскулінізації «поза системою освіти/науки» слід шукати насамперед в складі досліджуваного контингенту та традиціях гендерного маркування наукового порядку**. Зокрема, здобувачі та здобувачки з-за меж Академії, від прем'єр-міністрів та міністрів до оперуповноважених та прокурорів, привносять до неї владні та майнові ієрархії, більш притаманні іншим сферам суспільно-політичного життя в Україні***. Внаслідок патріархату останнього підвищується кількість здобувачів та знижується – здобувачок. Такий трансфер не обмежується перформативним набуттям дипломів кандидата або доктора наук, а передбачає також комерціалізацію «легітимних» академічних стосунків та ствердження нової гібридної системи наукової гендерної селекції.

Зауважу, що фемінізація науки не є чимось безпрецедентним. У 1990-х рр. Марсія Барінага та інші вже відзначали тенденцію, згідно з якою жінки-науковиці в державах, що розвиваються, мають кращі, ніж у розвинених країнах, шанси зробити наукову кар'єру [1]. За повідомленням Скота Ящика, в 2010 р. кількість жінок – докторів наук в США вперше перетнула позначку в 50% (для всіх академічних спеціальностей) [5]. Дослідники пов'язують динаміку постійного зростання кількості жінок в науці не з низьким рівнем престижності наукової діяльності, що провокує відтік чоловіків (як у випадку з країнами, що розвиваються), а навпаки, із прагненням підвищити конкурентоздатність національної економіки шляхом оптимального використання людських ресурсів за рахунок зняття гендерних обмежень. Домінування жінок-науковиць в Україні вочевидь близьке до паттернів країн, що розвиваються. Зокрема, Маргарита Воровка та Ганна Петрученя фемінізацію української Академії пов'язують із «відтіком чоловіків з неї як малоперспективної та низькооплачуваної сфери професійної діяльності» [14, с. 34]. Проте досі немає досліджень цієї проблематики, виконаних всередині дисципліни, тому наразі я планую заповнити цю лакуну. Емпіричну основу цієї частини розвідки становлять 23 інтерв'ю професорів/-ок і доцентів/-ок з політичної науки Харкова, Львова і Сімферополя, проведених 2012-2013 рр. автором і Сергієм Шуляком (а також 12 інтерв'ю, проведених у Кишиневі Анжелою Зеленські, які використовуються виключно для ілюстрації деяких тенденцій).

У ході інтерв'ю ставилося, зокрема, запитання: *«Чи доцільно говорити про гендерний вимір в українській політології? Стикаються жінки зі «скляною стелею» та/або специфічним ставленням з боку колег-чоловіків чи суспільства?»*. Аналізуючи відповіді, я виокремив 2 основні індикатори гендерної (не)рівності в професії: 1) поширеність діаметрально протилежних думок з приводу дискримінації та 2) схильність до прямого перекручування (об'єктивних) фактів.

З наявністю дискримінаційних практик погодилися 7 з 10 респонденток і тільки один чоловік з 12. 5 респонденток послалися на приклади особистої дискримінації за статевою ознакою. Це не означає, що решта респонденток не стикалися з її проявами, у чому переконує впевненість і навіть емоційність, з якою говорять про дискримінацію, не наводячи прикладів: «Так, так-так, звісно». Поширені приклади гендерної дискримінації – працевлаштування...

Я бачила, що молодих людей в науці значно більше заохочують, значно охочіше беруть в аспірантуру... У нашого на той момент завідувача кафедри, мого наукового керівника, був стереотип, що дівчина має менший шанс або меншу ймовірність написати й захистити дисертацію, тому що вона вийде заміж, народить дитину і кине науку. У той момент молодих людей він особисто сприймав як потенційних науковців1 (ХЖК(н)-1)****.

...та адекватна оплата:

Ураховуючи, що я 16 років пропрацювала конкретно з низькою «скляною стелею», об яку постійно билась головою... Навіть фінансово – там «вилка» існує: нижній рівень і верхній рівень цієї «вилки», то зрозуміло – дай Бог, щоб у середину цієї «вилки» потрапити (ХЖД(н)-4).

Очевидно, що коли жінки бачать утиски і наводять приклади, а чоловіки заперечують будь-яку дискримінацію, то ми маємо справу з прихованим джерелом конфлікту.

Другий індикатор базувався на допущенні, що домінуюча гендерна група виявлятиме надмірну чутливість до найменших тенденцій у традиційному розподілі гендерних ролей у науці, сперечаючись щодо легітимності самої постановки проблеми нерівності. Тому я очікував, що чоловіки будуть більш схильні ставити під сумнів об'єктивні дані, на підставі яких будується критика гендерного режиму, що й сталося. Опитані жінки пояснювали наявне статус-кво посиланнями на гендерні стереотипи і низку інших факторів, але ніколи не апелювали до статистичних викладок. Значна кількість чоловіків, навпаки, намагалися за допомогою цифр обґрунтувати справедливість статус-кво. При цьому вони допускали серйозні перекручення, аж до заяв про тотальне переважаєння жінок у професії:

Але я б не сказав, що тут жінки якимось недореалізують себе, чи щось тут є особливе... Напевно, за кількістю докторів наук приблизно 50 на 50, мені так здається. Ну, можливо, навіть жінок і більше. Тому що більш динамічно в цьому відношенні (ХМК(ф)–1).

Насправді частка докторок наук з політології в Україні, які захистилися в період 1999-2012 рр., становила, за моїми тодішніми підрахунками, 32,7 % (протягом наступних чотирьох років загальна частка зросла до 34,72 %). У цілому, оцінки респондентів можна вважати адекватними тільки тоді, коли йдеться про рівень кандидатських дисертацій, який стосується соціальних наук у цілому, а не конкретно політології. У політології частка жінок – здобувачок кандидатського ступеня складає 52,55 % (у той час як, наприклад, в соціології ця частка значно більша – 71,89 %).

Те, що в чіткій академічній ієрархії респонденти-чоловіки «плутають» кандидатський і докторський рівні, свідчить навіть не про проєкцію, а про принципово політичний характер їхньої позиції. Якби йшлося про явний тренд – експоненціальне зростання представництва жінок у професії, то ще можна було б припустити аберацію, викликану перенесенням оцінки тенденції на констатацію поточного стану справ. Проте хронологічні рамки підрахунків дозволяють говорити лише про відносно рівномірні флуктуації з року в рік, що не мають характеру сталого наростання нової якості. Наявний режим гендерної нерівності в українській політології, причому характеризований готовністю домінуючої – чоловічої – частини професії його ігнорувати, тривіалізувати або захищати.

Водночас треба визнати, що дійсно значна кількість науковиць у політології та опитані обох статей схильні інтерпретувати відносну фемінізацію професії за допомогою набору гендерних стереотипів. Багато респондентів і респонденток роблять методологічну помилку, розглядаючи фемінізацію як аргумент проти діагнозу гендерної дискримінації (це також свідомо захисна реакція, принаймні з боку чоловіків).

Слід зазначити, що респонденти – сучасні соціальні вчені, які професійно виконують критичний аналіз режимів панування, під час захисту системи патріархату схильні посилатися на певні метафізичні сутності, подібно до адвокатів мізогінії минулого:

Оскільки Бог створив чоловіка і жінку, існує і мусить існувати різниця... Нам не треба змінювати природний порядок справ, ми маємо його покращити (КМК(н)–2).

Цікавіше те, що як чоловіки, так і жінки, пояснюючи фемінізацію, вдаються до тих самих гендерних стереотипів, тільки дають їм полярні оцінки. Переконаність у тому, що «жінки більш зібрані, відповідальні, посидючі, терплячі та організовані, ніж чоловіки», для одних служить аргументом на користь переваги жінок у науці, а для інших – свідченням їхньої слабкості. Прослідкуємо, яким чином ці тропи вбудовуються в загальну лінію аргументації.

Чоловіки рідко підкреслюють такі риси жінок, як старанність і відповідальність, частіше супроводжуючи їх додатковими характеристиками. Схильність до рутинної праці розуміється в такому разі як брак уяви або креативності. Респондентки не заперечують властивих для них старанності, посидючості, уважності та відповідальності, але доходять зовсім інших висновків:

Нині жінки досягають більших результатів у науці саме завдяки своїм особистим якостям, завдяки тому, що вони ставлять цілі і досягають їх. Чоловіки щодо цього більш слабкі та менш зібрані (СЖД(з/у)–1).

Я помітила, що все більше й більше жінок ідуть у політологію. З чим це пов'язано? Я думаю, що, по-перше, з характером жінки як такої, оскільки там, де важко, у нас завжди жінки вперед ідуть, а чоловіки – вони децю відстають у цьому аспекті (ХЖД(н)–1).

Суть чоловічого погляду на структурні умови наукової активності виклав один з найбільш інформативних респондентів:

Коли з'явилися стабільні зарплати в університетах і коли їх підняли до прийнятної для виживання рівня, ці позиції виявилися дуже цікавими. Як для молодих жінок, котрі шукали можливості для реалізації своїх амбіцій, наукових інтересів, так і для жінок, які вже мали сім'ю і шукали таку стабільну роботу, де, можливо, не треба дуже викладатися. Можна ходити на лекції, читати ці лекції, одержувати непогану зарплату і в той же час, за рахунок гнучкого викладацького графіка, більше уваги приділяти дітям і сім'ї. І ця ніша з огляду на інституціональний характер виявилась дуже прийнятною, заманливою для жінок (ХМД(н)–1).

Однак заманливе для одних має зовсім не такий вигляд для інших:

І водночас... відбувалося «вимивання» учених-чоловіків і викладачів-чоловіків, бо їх не влаштовував рівень зарплат в академічному інституті і зарплата викладача. Тобто чоловіки «вимивались», тому що вони шукали більшого рівня заробітку, а якщо працювали в науці або, скажімо так, у прикладних дослідженнях, йшли в більш грошовиті [сфери], з більшою винагородою. Це міг бути третій сектор, політичне консультування, прикладна політологія. І от ми знаємо: і Фесенко, і Карасьов – вони вибрали якраз такий шлях. Але це лише верхівка айсберга, а величезна кількість спеціалістів середнього рівня, нижче середнього рівня – просто пішли (ХМД(п)–1).

Респондент захищає наявну ієрархію гендерних ролей усупереч наочним успіхам жінок в Академії, натякаючи на їх інакшу, ніж у чоловіків, (неповноцінну) мотивацію в професії. Одночасно він дає зрозуміти, що чоловіки здали свої позиції не через конкурентоздатність колежанок, а тому, що з огляду на відповідальність своєї гендерної ролі переключились на забезпечення сімей в інших, більш важливих видах діяльності. Незважаючи на явну політичну ангажованість такої позиції, це не значить, що вона абсолютно необгрунтована: аналогічну логіку можна зустріти і в коментарях жінок:

Я просто бачила, що праця у вищому навчальному закладі – це два місяці відпустки плюс не особливо перевантажений робочий день (СЖД(г/у)–1).

У цьому контексті працездатність жінок розглядається як фактор нечесної конкуренції, що загрожує не просто колегам-чоловікам, але самому майбутньому науки:

Ну гаразд, давайте всім нібито роздамо кандидатські дипломи. Що від цього зміниться? Тобто вони що, всі стануть одразу вченими? Тобто все одно наука – вона буде прихистком небагатьох, скажімо так, і індивідуальності. Є наукові працівники, що фіксують якісь зміни в розчині, вони ведуть таку собі роботу обліковців. Так, вони можуть при цьому мати кандидатські й навіть докторські ступені. Але це не зовсім наука. Наука – це таке підприємство для пошуку, для прориву до сутності явищ або процесів, які науковець вивчає. А не просто якась фіксація, що іноді дуже потрібна, про щось там говорить. Але це все-таки квазінаука (СМК(п)–1).

Огляд стратегій підтримання традиційного гендерного порядку спрямовує нас до теми покликання політолога в умовах соціальної трансформації. Гендер виявляється важливим фактором визначення повістки «покликання». Респонденти й респондентки продемонстрували структурні відмінності в оцінюванні своєї ролі в професії, посилаючись на мінливу констеляцію соціально-політичних обставин, фінансових можливостей, мотивації, переконань і вірувань. Сучасна українська політологія формує, в термінології Джона Дрійманіса, «сумнівне покликання», і покликання це, скоріше за все, «чоловічого роду». Джон Дрійманіс використав це поняття для опису «надвиробництва» випускників вишів в США, внаслідок чого зростала кількість непрацевлаштованих отримувачів ступеня PhD з політології. Охарактеризувавши політичну науку як «сумнівне покликання», він висловив сподівання, що тих, хто залишився відданим професії в скрутні часи, можна вважати істино «покликаними» [3, р. 483]. Утім, не всі чоловіки виявляються «істинно обраними», а лише їх невелика частина, що найбільше відповідає романтичному ідеалові вченого: пошук істини заради істини, стоїцизм у несприятливих матеріальних обставинах, здатність до осяяння (про це уявлення та протилежну йому ідею моральної еквівалентності дослідника див. роботу Стівена Шейпіна [8], особливо [8, р. 22–92]). З цього погляду жінки, які прийшли в професію на хвилі її фемінізації, не відповідають істинному покликанию і типологічно схожі з більшістю чоловіків, які залишилися в професії тільки за інерцією. Один з найбільш відвертих респондентів з гіркою іронією схарактеризував склад пострадянської Академії, в якій структурні відмінності нівелюються з погляду їхньої рівновіддаленості від нормативного покликання:

...принцип негативної селекції, який працює багато років, тому що в науку йдуть домогосподарки, чийсь доньки або коханки, і полоумні романтики. І, звичайно, кістяк науки – жулики, тобто люди, які просто шукають корупційні схеми, шукають методи для заробітку. Ясно, що ці останні люди не можуть просувати науку, бо не зацікавлені, а перші категорії – просто не здатні на це (ЛМК(п)–2).

Респондентки демонструють іншу нормативність у погляді на академічну діяльність, орієнтуючись не на «покликання», а на «внутрішні якості». Поділяючи з чоловіками дискурс «слабкості» (як елемент політичного конфлікту з приводу гендерно зумовленого місця в академічній ієрархії), вони пов'язують її не з інституціональним становищем науки, а з особистими якостями

самих чоловіків. Фемінізація часів незалежності призвела до «вимивання» з академії чоловіків-політологів, тому що сучасні українські чоловіки виявилися слабкими, а значить, політична наука мусить перейти до сильних, тобто до жінок. Дискурс же «покликання» виявляється позбавленим будь-якої гендерної специфіки, оскільки більшість у професії становлять люди – як жінки, так і чоловіки, – котрі вибрали її скоріше тому, що в них було мало шансів досягти успіху в іншій, можливо, більш конкурентній сфері (чи то бізнесі, чи політиці). Один із респондентів, розповідаючи про проблему вибору професії на початку 2000-х рр., визнав:

Знову ж таки, як, напевно, і більшість молодих людей, які закінчують університети і не мають трудового досвіду, я відчував стан певної зніченості і переляку: а що далі? Я не програміст, не стоматолог, я нічого в тому житті не вмію (ЛЖК(п)–1).

У рамках розвідки можна сформулювати гіпотезу, згідно з якою фемінізація української політології не супроводжується деконструкцією патріархатної епістеми. Усвідомлення політологинями власної цінності, як і раніше, формулюється в категоріях гендерних стереотипів і оцінюється з погляду встановлення гегемонії через освоєння гендерних ролей, що традиційно вважалися «чоловічими». Можна тільки гадати, чи призведе нормалізація ситуації у вищій школі та зміцнення її соціального статусу до «вимивання» жінок з академії (подібно до того, як це відбулося в багатьох професіях після Другої світової війни). Або навпаки, процес фемінізації незворотний – і, як боротьба за жіночу рівноправність у США, «ця війна вже виграна», тільки зовсім іншим способом. Цією перемогою пояснюють зниження інтересу до гендерної проблематики серед студентів в США (див. працю Стенлі Ротмана, Ейпріл Келлі-Воснер та Метью Воснера [7, р. 119]). Для певних висновків необхідно провести спеціальні дослідження в цій сфері. Вони ж мають дати відповідь на питання, чи є «фемінізація» університетських соціальних наук фактором, що потенційно підриває режим неопатримоніальної Академії, чи навпаки, збереження патріархатної епістеми в гендерних стратегіях жінок-учених сприятиме і відтворенню неопатримоніального режиму в нових умовах.

Примітки:

* Зауважу, що на підставі восьми досліджуваних галузей (економіка, право, соціологія, політологія, філософія, фізико-математичні науки, історія, державне управління) можна казати вже про два параметри фемінізації, коли додається ще тип дисципліни (соціальні, гуманітарні, природничі). В цілому, українська соціальна та гуманітарна наука здається фемінізованою на кандидатському та маскулінізованому на докторському рівнях, в той час як природничі науки, скоріш за все, маскулінізовані на обох рівнях. Зокрема, філософію, економіку та соціологію на кандидатському рівні можна вважати найбільш фемінізованими науковими галузями, враховуючи відсоток здобувачок (63,74 %, 67,07 % і 71,89 % відповідно). Переважання здобувачів в державному управлінні та праві не більше 2 %, що не є нездоланною перешкодою на тлі більш високих темпів приросту здобувачок, що до того ж постійно збільшуються. На докторському рівні фемінізованими є лише економіка та соціологія, в той час як решті дисциплін властива серйозна перевага здобувачів – порівняно із здобувачками їх більше від 5,3 % в філософії до 74,58 % в фізико-математичних. Серед соціально-гуманітарних дисциплін найбільшою перевагою здобувачів над здобувачками відзначається історія (майже 39 %) та юридичні науки (32,28 %) [17].

** Мовиться, наприклад, про переплетіння традиційної дихотомії культура/природа та академічного поділу дисциплін на природничі та гуманітарні. За твердженням Крістіни фон Браун та Інге Штефан, це призвело до символічного гендерного порядку, за якого «природничі науки вважаються “точними науками” (hard sciences)... здебільшого “чоловічими спеціальностями”, в той час як про гуманітарні науки часто охоче говорять як про “жіночі”» [13, с. 9]. Символічна складова такого стану речей, а не, припустимо, його нейробіологічне підґрунтя з'ясовується під час звертання до історії. Так, на початку минулого століття виявляється значно більша (порівняно із сучасністю) присутність жінок на природничих та медичних спеціальностях, в той час як на престижних гуманітарних (історія чи філософія) жінок було значно менше [13, с. 9–10]. Зазначу, що наразі я не маю можливості досліджувати зміни гендерного кодування наукового порядку в Україні в цілому та в окремих дисциплінах – зокрема.

*** Безумовно, українська наука знайома із майновими, владними та іншими ієрархіями, проте частка «неакадемічних» здобувачів та здобувачок, що неухильно збільшується, передбачає більш

активний трансфер соціально-політичних та економічних відносин до Академії. Причина, зокрема, полягає у вже згаданій фемінізації (значної частини) української Академії.

**** Перша буква є заголовною буквою тієї чи іншої політологічної спільноти: харківської («Х»), львівської («Л»), сімферопольської («С») та кишинівської («К»). Друга буква означає стать опитаних («Ч» та «Ж», чоловіча та жіноча відповідно), а третя відсилає до наукового ступеня («Д» та «К», доктор/-ка та кандидат/-ка наук відповідно). Буква в дужках означає спеціальність, з якої було здобуто той чи інший ступінь: «п» – політичні науки, «ф» – філософія, «д/у» – державне управління, «і» – історичні науки. Цифра означає першість в отриманні наукового ступеня в рамках тієї чи іншої групи респондентів.

Бібліографічний список:

1. Barinaga M. Overview: Surprises across the Cultural Divide / Marcia Barinaga // Science. – 1994. – Vol. 263. March 11. – Pp. 1468–1474.
2. Belafatti F. Orientalism Reanimated: Colonial Thinking in Western Analysts' Comments on Ukraine [Електронний ресурс] / Fabio Belafatti // Режим доступу: <http://euromaidanpress.com/2014/10/27/western-commentators-should-rid-themselves-of-old-prejudices-dating-back-from-the-age-of-colonialism-before-commenting-on-eastern-european-affairs/>
3. Dreijmanis J. Political Science: A Precarious Vocation / John Dreijmanis // Teaching Political Science. – 1981. – Vol. 8. No. 4. – P. 475–485.
4. Fox M. F. Gender, Hierarchy, and Science / Mary F. Fox // Janet S. Chafetz (Ed.). Handbook of the Sociology of Gender. – New York, 2006. – Pp. 441–458.
5. Jaschik S. Women Lead in Doctorates [Електронний ресурс] / Scott Jaschik // Inside Higher Education. – 2010. – September 14. Режим доступу: <https://www.timeshighereducation.com/news/inside-higher-ed-women-lead-in-doctorates/413522.article>
6. Malyarenko T. Universities under fire in Ukraine's war / Tatyana Malyarenko // Index on Censorship. – 2015. – Volume 44, issue: 2. P. 14-17.
7. Rothman S, Kelly-Woessner A., Woessner M. The Still Divided Academy: How Competing Visions of Power, Politics, and Diversity Complicate the Mission of Higher Education / Stanley Rothman, April Kelly-Woessner, Matthew Woessner. – Lanham, MD, 2011. – 282 p.
8. Shapin S. The Scientific Life. A Moral History of a Late Modern Vocation / Steven Shapin. – Chicago, 2008. – 468 p.
9. Shevel O. Ukrainian Political Science and the Study of Ukraine within American Political Science: How Similar, How Different? / Oxana Shevel // Journal of Ukrainian Politics and Society. – 2015. – P. 23–32.
10. Svyrydenko D. Divided Universities: The Postcolonial Experience of Contemporary Ukrainian Higher Education / Denys Svyrydenko // Future Human Image. – 2017. – Volume 7. – P. 128–135.
11. Whitley, R. The Intellectual and Social Organization of the Sciences / Richard Whitley. – Oxford University Press, 2000. – 320 p.
12. Zayarnyuk, A. A Revolution's History, A Historians' War / Andriy Zayarnyuk // Ab Imperio. – 2015. – №1. – P. 449–479.
13. Браун К., Штефан І. Гендер і знання / Крістіна фон Браун, Інґе Штефан // Образ. Тіло. Порядок. Гендерні дослідження в міждисциплінарному спектрі. – Київ: Медуза, 2014. – С. 9–39.
14. Воронка М., Петрученя А. Гендерный состав научно-педагогических кадров Украины как элемент скрытого учебного плана высшей школы / М. Воронка, А. Петрученя // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження». – 2015. – Вип. 1. – С. 27–37.
15. Куделя С. Чи можлива в Україні політична наука? / Сергій Куделя // Критика. – 2012. – № 1–2. – С. 24–25.
16. Мацієвський Ю. Чому в нас немає політичної науки / Юрій Мацієвський // Критика. – 2012. – № 6. – С. 10–12.
17. Осін В. Між науковістю та престижем: руйнуючи соціальний міф про корумпованість «ліриків» [Електронний ресурс] / Вадим Осін // Україна модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис. – 2018, червень. Режим доступу: <http://uamoderna.com/blogy/osin/osin-prestige-and-science>
18. Старіш О. Політична наука в Україні: 20 років незалежності / О. Старіш // Критика. – 2012. – № 9–10. – С. 27–29.

Osin V. V. Ukrainian political science under feminization: the struggle “pro” and “contra” the patriarchal episteme

The article is devoted to the gender dimension of political science in modern Ukraine. The empirical base is 1687 posts about the defence of the Ph.D. and doctoral theses in political science, as well as 35 interviews with professors and associate professors from Kharkiv, Lviv and Simferopol.

Male/female applicants have been divided into two groups: applicants from the Academy and outside it. In the first group feminization of modern Ukrainian political science at the Ph.D. level and masculinization at the doctoral level is revealed. In the second group masculinization is found out at the both levels of science. The reason for the simultaneous feminization of the “education / science system” and / or the masculinization “outside the education system / science” is that gender reflects the general structure of power in society. Male and female applicants from outside the Academy, ranging from ministers to prosecutors, add to it the power and property hierarchies that are more common to other areas of social and political life in Ukraine. As a result of the patriarchy of Ukrainian society the number of male applicants is increasing and the number of female applicants is decreasing. Such a transfer involves the commercialization of “legitimate” academic relationships and the adoption of a new hybrid system of scientific gender selection.

The second part of the article deals with autobiographical narratives of the professors and associate professors in three Ukrainian political science communities. The dominant gender regime in the profession of political science is reconstructed and its perception by male and female practitioners is described. There are two main indicators of gender (in)equality in the profession: 1) the prevalence of diametrically opposed thoughts about discrimination, and 2) the tendency to direct distortion the (objective) facts. According to my hypothesis feminization of Ukrainian political science is not accompanied by the deconstruction of the patriarchal episteme. In particular, the female political scientists’ awareness of their own importance is formulated in the categories of gender stereotypes and evaluated in terms of establishing hegemony through the development of gender roles being traditionally considered as the “male” ones.

Key words: *gender, political science, patriarchal episteme, feminization*